

Ce se (mai) știe despre rudari?
(studiu sociolingvistic cu privire la situația rudarilor
din localitatea Valea Mare, județul Vâlcea *)

Alina-Iuliana Popescu **

***What do We Know about The Throughmakers? (Sociolinguistic Study on
the Situation of the Romani People, from Valea Mare, Vâlcea County)***

Abstract:

Over time, the research studies on those minority populations were, unfortunately, very few, limited to: Ion Chelcea, *The Throughmakers. Contributions to an ethnographical "enigma"*, Bucharest, 1943 and *The Throughmakers of the Danube Valley*, 1978; C. Serban, *Contributions to the History of the Throughmakers from Romanian Country: The Gypsies Throughmakers from the 17th to the 18th century*, in the "Magazine of History", XII, 1959, no. 2, p. 131–147); Ion Calotă, *Speech of the throughmakers from Oltenia*, Craiova, Sibla, 1974, and *The Throughmakers from Oltenia. Dialectology and linguistic geography study*, 1995. As it concerns the *băieși*, we shall mention two reference works of some local researcher, Dorin Lozovanu, *The Romanian population from the Balkan Peninsula, geographically human study (thesis)*, Iași, July, 2008, and Nicolae Saramandu, *Dialectal research to an unknown group of Romanian speakers: Băieșii from the Northern Croatia*, "Phonetics and Dialectology", no. XVI, 2007.

Vasile Ursan explained in his paper that "băieșii from Jina are the gypsies who formerly worked in quarries" and Nicolae Saramandu, in his article, restrict the ethnonym only on the Roma population (Gypsies) of the Central Europe. This ethnographic and linguistic identity between *the Throughmakers* and *the Băieși* (goldsmiths miners) we have tried to establish during the study and we have conducted research on customizing the inhabitants of the village of

* Alegerea acestei localități de rudari, din regiunea Oltenia, este mai mult un pretext pentru realizarea paralelei lingvistice, pe care o vom efectua între *rudari*, *băieși* și *românii* vorbitori ai graiurilor nordice. Desigur, ancheta de teren pe care am efectuat-o se referă strict la această localitate însă pentru realizarea acestui studiu am avut în vedere și studiile anterioare ale lui Ion Calotă cu privire la *Graiul rudarilor din Oltenia*, informațiile primite de la Vasile Ursan, în a sa lucrare *Graiul din Mărginimea Sibiului (teză de doctorat)*, în care vorbește și el despre *băieșii din Mărginime*, sau lucrarea lui Dorin Lozovanu, *Populația românească din Peninsula Balcanică (teză de doctorat)*, în care îi cercetează pe *băieșii din Europa Centrală*.

** PhD, West University of Timișoara, lose_aimee@yahoo.com

Valea Mare, from Vâlcea county. Linguistic differences, caught by Nicholas Saramandu, we consider minor, in opposition to many of speech similarities. Field survey, which we conducted, largely impressionistic transcribed, come to annihilate any doubts about the idea that it would be about two different populations. It is clearly an overlap both linguistic and ethnological. As for the identity of the Roma population, we are opposed to the view of Ion Calotă who talks about an identity of the two populations. We will come back, in this regard, with additional conclusions in a study on all the Throughmakers populations from Oltenia.

Keywords: investigation, sociolinguistic study, the Romani people, dialect, linguistic geography

Pe site-ul <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/> se debate, intens, de mai bine de doi ani, problema legăturii etnice și lingvistice între *băieșii* de pretutindeni¹ și *rudari*. Polemicile au ca punct de plecare însăși etimologia celor două denumiri, care conduce și spre o anumită istorie, considerată capabilă să elucideze nelămuririle.

De-a lungul timpului, cercetările cu privire la aceste populații minoritare² au fost, din păcate, extrem de puține. Deși nu s-ar spune că *rudarii* ar face obiectul unei cercetări științifice istovitoare, dense, riguroase, iată că studiile care îi privesc există, însă ele se limitează la: Ion Chelcea, cu cele două lucrări: *Rudarii. Contribuții la o «enigmă» etnografică*, București, 1943 și *Rudarii de pe Valea Dunării*, 1978; C. Șerban, *Contribuții la istoria meșteșugurilor din Țara Românească: țiganii rudari în sec. XVII-XVIII*, în „Revista de istorie”, XII, 1959, nr. 2, p. 131–147); Ion Calotă, *Graiul rudarilor din Oltenia*, Craiova, Editura Sibla, 1974 și *Rudarii din Oltenia. Studiu de dialectologie și de geografie lingvistică românească*, 1995. În ceea ce-i privește pe *băieși*, menționăm două lucrări de referință ale unor cercetători autohtoni: Dorin Lozovanu, *Populația românească din Peninsula Balcanică, Studiu uman geografic (teză de doctorat)*, Iași, iulie 2008 și Nicolae Saramandu, *Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei: Băiașii din nordul Croației*, în „Fonetică și Dialectologie”, nr. XVI, 2007.

¹ Conform informațiilor mai multor surse, *băieșii*, ca populație, există în majoritatea statelor din Europa Centrală, dintre care amintim: Croația (jupânia Medjimurie), Slovenia, Ungaria, Bosnia (Banja Luka) și Herțegovina, Serbia și Muntenegru și România. (informații preluate de pe site-ul menționat deja, <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/>, dar și din teza de doctorat a prof. Dorin Lozovanu, *Populația românească din Peninsula Balcanică, Studiu uman geografic*).

² Deși ne alăturăm celor care spun că *rudarii* și *băieșii* reprezintă una și aceeași populație, totuși, în această primă parte a lucrării noastre păstrăm distincția între ei sub formă de premisă pe care o vom combate pe parcursul lucrării noastre.

Înainte de a face o „teoretizare” cu privire la originea etnică a *băieșilor* și/sau *rudarilor*, cu aplicare pe populația de rudari din satul Valea Mare, județul Vâlcea, mai trebuie să menționăm că se pune problema dacă etnia romă (țigani) este sau nu inclusă în această categorie.

În acest sens, trebuie precizat că rudarii îi consideră inferiori pe țigani: „De notat este că înșiși rudarii se distanțează de originea și identitatea etnică țigănească, în cea mai mare parte considerându-se etnici români”³.

„*Rudărî ni zîșî, mai mult rudărî, mășăriășî...Cu liîngurî, cu fûşă... Nu țigăni!* (Sagăcû Ráda. Uoptzăcî șî tréj de ani)⁴.”

Totuși, Dorin Lozovanu precizează, în lucrarea sa, că: “Deși originea românească a acestora (a rudarilor – n.n. A. P.) a fost exprimată de unii cercetători maghiari (V. Kovach Aladar, 1922) sau români (V. Nicolaescu Plopșor), bazându-se pe argumente lingvistice și etnofolclorice, în totalitate românești, alte opinii insistă la caracterul lor țigănesc, ca o ramură a țiganilor răspândiți pe un areal larg, pe baza trăsăturilor antropologice și structurii socio-economice [...]. Afirmațiile precum că rudarii și băieșii sunt un trib româno-țigănesc, care au ca limbă maternă româna, completează teoriile referitoare la caracterul etnic al acestora (R. Uhlik, cercetător din Bosnia, 1955)”⁵. De asemenea, Ion Calotă numește capitolul introductiv al studiului său *Rudarii din Oltenia: Introducere. Graiul țiganilor rudari...*⁶. Același autor rezervă câteva pagini pentru a pune întrebări și a da răspunsuri cu referire la originea celor două etnii. Fără să zăbovim prea mult asupra acestora (întrucât nu fac obiectul direct al cercetării noastre!), rezumăm concluzia la care a ajuns Calotă, dezbătând studiile a doi lingviști (V. Nicolaescu Plopșor și Ion Chelcea), și anume că deși originea rudarilor ar putea să fie una romă, cert este că, pe parcursul anilor, aceștia din urmă s-au desprins foarte mult de *țigani*, atât social, etnologic cât și lingvistic. „Deși antropologic-somatic, rudarul e țigan, [...] *el păstrându-și trăsăturile fizice, caracteristice rasei țiganilor*, într-o nuanță specifică, totuși rudarii nu vorbesc țigănește, și, spre deosebire de toți țiganii, rudarii practică obiceiul *gurbanului*”^{7,8}.

³ Vezi Lozovanu, *Peninsula Balcanică*, p. 219.

⁴ Informator din Valea Mare, județul Vâlcea, în cadrul anchetei lingvistice pe teren, din vara anului 2008.

⁵ Lozovanu, *Peninsula Balcanică*, p. 220.

⁶ Ion Calotă, *Rudarii din Oltenia*, Craiova, Editura Sibila, 1975, p. 9.

⁷ „Gurbanul este cunoscut și sub denumirea de Pastele Rudarilor sau Ruga. Conform tradiției de Gurban, rudarii – și mai ales cei bolnavi – trebuie să sacrifice un miel și să se roage pentru însănătoșire. Pregătirea mielului se face așa cum dorește cea mai în vârstă

În localitatea Valea Mare, din județul Vâlcea, din totalul de familii existente, aproximativ 100 sunt de rudari. Localitatea, făcând inițial parte din cadrul comunei Băbeni⁹, odată cu urbanizarea acesteia din urmă¹⁰, se transformă în cătun al noului oraș Băbeni. Deși slab populată, localitatea beneficiază, totuși, de o biserică ortodoxă și de o școală generală, cu clasele I-VIII¹¹. Valea Mare este o localitate aflată la 6 kilometri de centrul orașului Băbeni, având o populație de peste 3.000 locuitori. Istoria rudarilor ajunși aici, în Valea Mare, ne-o spune chiar unul dintre informatori, care își susține originea inițială în Galicea (comună din județul Vâlcea, care inițial aparținuse Argeșului), până când au venit „*ápili mátl, și ni-á spárjárt Uóltu' și Bűstrița. Ni-áu scós bărcili d'acoló armáta. Și nói ni-ám, spárjárt, ká nu ni mái dúšám acoló. Am avút bánl, da' nu sá gásá pámánt*”¹².

Ancheta pe teren pe care am efectuat-o în perioada august 2008, pe un eșantion inițial de doar 4 persoane¹³, a avut ca obiectiv identificarea principalelor particularități de grai ale rudarilor din această zonă, cu scopul integrării acestora într-un grup sociolingvistic. Ancheta nu s-a bazat pe un chestionar prealabil, ci pe discuții libere cu informatorii, transcrierea înregistrării fiind, în cea mai mare parte *impresionistă*, realizându-se și o *normalizare* ulterioară, pornind de la aceasta.

persoană din familie: răscopt sau fert. Ca ingrediente, se folosesc numai apă, sare și frunze verzi! Odată cu pregătirea mielului, femeile pregătesc tucii cu mămăligă și fac trei pâinici nedospite. În momentul în care este mâncarea gata, persoana cea mai în vârstă începe să se roage! De Gurban, cel mai bătrân rudar ține loc și de preot! La masa Sfinților, așa cum o numesc rudarii, este invitată toată comunitatea, însă nu pot participa decât cei care sunt curați sufletește. Gurbanul se mai poate organiza de Sfântul Gheorghe și la Înălțare: singura condiție este ca ritualul să se desfășoare pe verdeață. Sărbătoarea rudarilor – Gurbanul, sărbătoare locală organizată la Băbeni, județul Vâlcea, constă în valorificarea unor obiceiuri preluate și păstrate de comunitatea rudarilor din localitate.” (Sursa: <http://dordeduca.ro/evenimente/gurbanul/885/>)

⁸ *Ibidem*, p. 11.

⁹ Fosta comună, Băbeni, deținea, în componența sa, 7 sate, orânduite concentric, împrejurul Ungurenilor (acesta cuprinzând toate instituțiile administrative, precum și cele mai importante unități economice): Români, Valea-Mare, Tătărani, Capu-Dealului, Pădurețu și Bonciu. Datorită faptului că, în prezent, avem de-a face cu **orașul Băbeni**, satele componente au devenit **cartiere**.

¹⁰ „Începând cu iunie 2002, prin aplicarea Legii nr. 429/2002, publicată în M.O., nr. 497, din 27 iunie 2002, comuna BĂBENI devine oraș” – (informațiile provin de la „Consiliul local al orașului Băbeni, județul Vâlcea – Legislația a-III-a”).

¹¹ Conform Consiliului local al orașului Băbeni, județul Vâlcea – Legislația a III-a.

¹² Cf. Păún Cimpoieru (85 ani), informator din Valea Mare, în cadrul anchetei lingvistice din vara lui 2008.

¹³ Ne propunem ca acest studiu să devină o monografie amplă, a localității în cauză, pentru care ne propunem să continuăm ancheta, pe un număr mai mare de localnici din Valea Mare.

Ulterior cercetării noastre, am avut la dispoziție lucrarea de doctorat a profesorului univ. dr. Dorin Lozovanu, un studiu de geografie umană, cu privire la *Populația românească din Peninsula Balcanică*, în care este cercetată și problema *băieșilor* din Peninsula Balcanică și Europa Centrală.

Cercetătorul amintit identifică o oarecare suprapunere etnică între *băieși* și categoria largă a *romilor*: „Băieșii, populația de limbă română, însă, la origine, în mare parte, țigani, este identificată în Vojvodina, precum și în Croația sau Ungaria, ca *băieși*, *băiași*. Etonimul de *băiaș* este cel mai probabil legat de apelativul dat minerilor, de la baie (mină). Originea acestora este din teritoriile Transilvaniei, după specificul dialectal, aceștia se apropie de ardeleni. Migrația lor pe întreg teritoriul Imperiului Austro-Ungar, cel mai probabil, a început în secolul XVII. Modul de viață mobil, în trecut chiar nomad, face complicată identificarea unei regiuni exacte de origine”¹⁴.

Etimologic, etnonimul *băieș* are următoarea explicație:

BĂIEȘ, *băieși*, s.m. Lucrător într-o mină (de aur). < **Baie**² + suf. – *aș*, ne precizează *Dicționarul explicativ al limbii române*¹⁵, pentru ca *Dicționarul de sinonime* să ne confirme: **BĂIEȘ** s. v. *miner*¹⁶. În completare, aducem și etimonul cuvântului de la care derivă acesta: **BĂIE**², *băi*, s.f. (Reg.) *Mină*¹ (din care se extrag mineralele).

[Pr.: ba-ie] – Din magh¹⁷. **Bánya**, ne precizează aceeași sursă explicativă¹⁸.

Vasile Ursan explică, în lucrarea amintită, că „băieșii din Jina sunt romii care, odinioară, munceau în carierele de piatră”¹⁹, iar Nicolae Saramandu, în articolul *Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei: Băiașii din nordul Croației*, limitează utilizarea etnonimului numai la populația de români (țigani) din Europa

¹⁴ Lozovanu, *Peninsula Balcanică*, p. 220.

¹⁵ DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

¹⁶ Mircea și Luiza Seche, *Dicționar de sinonime*, București, Editura Litera Internațional, 2002.

¹⁷ „În limba maghiară miner se zice *bányász*, *bánya* fiind mină. Maghiarii consideră că etimologia termenului *bánya* este slavă, dar probabil că cel slav provine din latinescul *balneum*, pl. *balnea* care în limbile moderne înseamnă baie. În limba maghiară termenul a luat alt sens, prin generalizarea minelor situate lângă băile cu calități naturale terapeutice. Fără îndoială că echivalentul *baie* din limba română a însemnat *mină*, iar *băieș* este de origine română.” vezi: Sursa: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije>, sau Sursa: http://dict.sztaki.hu/dict_search.php?L=HUN%3AENG%3AEngHunDict&O=ENG&flash=&E=1&sid=986c764fc6602c3c1fab6cca8b9bb644&in_form=1&W=b%E1nya&M=1&P=0&C=1&T=1

¹⁸ Cf. DEX, 1998, ed. cit..

¹⁹ Vasile Ursan, *Graiul din Mărginimea Sibiului*, Timișoara, 2004, p. 130.

Centrală²⁰. Ni se pare totuși puțin nejustificată această *rescriere*, din moment ce orginea *băieșilor* este în Transilvania secolului XVII. Populația de *băieși* din Europa Centrală este o populație imigrantă românească.

Despre etnonimul *rudari*, aflăm că e „denumire dată, în țările românești, unor lucrători (țigani) care confecționau obiecte din lemn; *p. ext.* meșter țigan care lucrează din lemn albi, linguri, fuse etc. – Din bg. Rudar”²¹. Prin urmare, tot țigani, dar o anumită categorie a țiganilor, și anume țiganii meșteri. „Meșterii romi, care se ocupă, astăzi, de prelucrarea lemnului sunt rudarii. Inițial, rudarii, după cum le arată și numele (slavul *ruda*, „minereu” > rr. *rud*, „metal”), se ocupau cu *spălatul aurului*: ei culegeau aurul din nisipul râurilor (mai ales în Transilvania) și îl topeau în lingouri printr-o tehnică specială²². Ulterior, din motive de asemenea descrise deja, a avut loc un transfer ocupațional sau o reconversie profesională, rudarii trecând la prelucrarea lemnului”²³.

Dorin Lozovanu face distincția istorică între băieși și rudari, astfel: „Băieșii sunt originari, în mare parte, din teritoriile Banatului, Crișanei, Ardealului, iar rudarii, din Banat, Oltenia și Muntenia. Migrația lor spre vest și sud nu este atestată documentar, însă, cel mai probabil, s-a petrecut în secolele XVII-XVIII. Aceștia s-au răspândit chiar și în areale mult mai mari, până în Bosnia și Croația. Rareori au înființat localități separate, cel mai frecvent formând mahalale în satele și orașele unde s-au așezat”²⁴.

Pornind de la felul obiectelor confecționate din lemn, se disting câteva tipuri de îndeletniciri, rudarii care le practică putând fi și ei „clasificați” / grupați în funcție de aceste. Astfel, cei care se ocupă cu **rudăritul propriu-zis** poartă numele de *butnari* (care fac obiecte casnice din lemn: blide, scafe, cauce, donițe, maiuri de bătut rufe etc.) și

²⁰ Vezi Nicolae Saramandu, *Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei: Băieșii din nordul Croației*.

²¹ Cf. *DEX*, 1998, ed. cit.

²² „Instrumentele rudarilor constau dintr-o scândură, cu adâncituri tăiate transversal și mărginită, în ambele părți, de o stinghie de lemn. Pe această scândură, numită *doscă*, ținută ca un plan înclinat, se întindeau țesături de lână și ea era scufundată în apa amestecată cu nisip, a râurilor. Sedimentul aurifer era reținut de o țesătură care, spălată într-un butoi, își separă nisipul de aur, cel dintâi curgând printr-un jgheab. Minereul adunat se zdrobea într-un mojar de fonta, simplu sau amestecat cu mercur, pentru a se obține un amalgam. Acesta se storcea într-o pânză, apoi se topea într-un vas de ceramică. Aurul topit era apoi realizat în tipare, ca lingouri”. Apud. Alexandru Gaiță, Direcția județeană Brașov a Arhivelor Naționale

²³ Apud. Idem.

²⁴ Lozovanu, *Peninsula Balcanică*, p. 57.

covătari / albieri (care fac albi, capistre și coveți; cei ce practică **lingurăritul** se numesc *lingurari*, care confecționează linguri, lingurițe, găvane, cupe, linguroaie, polonice; cei care se ocupă cu **fusăritul** sunt *fusari*, meșteri în confecționarea fuselor și, nu în ultimul rând, cei care se ocupă cu **lădăritul** - *lădarii*, specializați în mobilier (mese, scaune, dulapuri etc.), mai ales în lăzi de zestre, lăcrițe, „hambare” și tronuri (de ținut mălaiul). O ramură distinctă este aceea a *corfarilor*, care împletesc corfe sau coșuri din nuiete de alun, de răchită sau de salcie.²⁵

Desigur că, alături de această clasificare, mai există și altele, pe care le menționează, succinct, și Ion Calotă în studiul său²⁶ și dintre care mai interesantă ar fi aceea în funcție de proprietarul pe care rudarii îl aveau, aici încadrându-se: „*țiganii domnești, mănăstirești și boierești*, rudarii găsindu-se printre *țiganii domnești*: „*Țiganii domnești* erau următorii: *aurarii* sau *rudarii* (care, în loc de contribuțiuni, dări, culegeau aurul din nisipul râurilor Olt, Topolog, Argeș și, în special, Dâmbovița, unde se găsește aur mai curat – 700 sălașe; *băieșii* sau *aurarii valachi*, care scoteau aurul din pietre – 100 sălașe; *aurarii așezați locului* – 1000 sălașe; *lingurarii* care lucrează vase de lemn și orice obiecte casnice – 800 sălașe; *lăieșii* care lucrează fierul – 700 sălașe, – în total, 3300 sălașe”²⁷. Aceasta ar fi o clasificare mai complexă, capabilă să elucideze, oarecum, nelămuririle. Într-unul dintre interviurile anchetei, pe care am efectuat-o, ne este prezentată o scurtă informație, capabilă să confirme această clasificare: „Și ne-ám cumpărát pământ cu *báni* dá la moșii *érí* (boiéri)” Páún Cimpoieru (85 ani).

Rudarii din Valea Mare sunt, în mare parte, *lingurari*, *fusari* și, câțiva, *covătari* și *butnari*. Meseria se păstrează, din tată în fiu, și este dusă mai departe cu iscusință și seriozitate de către cei tineri. De fapt, de către partea bărbătească tânără, femeile ocupându-se, mai mult, cu negoțul produselor confecționate!

A.P. [Și, ia spuneți-mi, despre tradiția asta cu lingurile: dvs. faceți linguri?]

R.S.... cu *língurí*... mă dúc la piáță cu *língurí* ...coló la Válša, la Válša mă dúc.

A.P. [Dar dvs. faceți lingurile sau cine?]

R.S. *Bátránu*, *bátránu* (soțul – n.n.)... le fáși și iéu mă dúc și le tárguı, le dúc la tárg.

A.P. [Și la vârsta asta (83 ani – n.n.) vă mai duceți?]

²⁵ Apud. Alexandru Gaiță.

²⁶ Vezi, Ion Calotă, *Rudarii*, p. 9–13, cap. *INTRODUCERE*.

²⁷ George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, apud Ion Calotă, *Rudarii*, p. 13.

R.S. *Mă duc, mă duc ș-acúyuma, mă duc ș-acú, da' am fost cam șubradă, da' mă duc. Avém língurí... ne dúșem la piățã cu iále frumos...și le víndem.*

A.P. [*Și cum le cumpără lumea?*]

R.S. *Șinșí lí, șasă lí, cum găsăsc uómu dă bun... cári íl bún ími máí dă máí múlt...*

A.P. [*Și, ia spuneți-mi, de unde ați moștenit obiceiul ăsta?*]

R.S. *Díln bătrání, díln bătrání... am avút bătráníí noștrí... táta, máma au fúost bătrání...*

A.P. [*Și vă amintiți dvs. că lucrau și ei?...]*

R.S. *Da, da...șă ne-áú născút pã nuóí, am venílt nuóí, și avém și nuóí acúm copíí, cáre le plácă și úmblă.*²⁸

Totuși, din păcate, copiii de azi, tinerii de azi, rudari din Valea Mare, nu mai sunt păstrători vii ai acestor tradiții. Mulți dintre ei sunt angajați, în diverse domenii, care îi îndepărtează de tradiția lingurăritului sau fusăritului, așa cum recunosc ei înșiși. Atrași de mirajul unui venit mai rapid și mai substanțial, ei nu se mai dedică decât în timpul liber confecționării produselor din lemn, făcând din tradiție un *hobby*. Această renunțare treptată la obiceiul străbun este specifică în comunitățile de rudari de pretutindeni, nu numai în Valea Mare. Menționăm, cu această ocazie, că, numai în județul Vâlcea, se mai întâlnesc rudari, în următoarele cătune: cătunul Bolovanu, cătunul Bujorăști, Bălcești, cătunul din Șirineasa, cătunul Săliște – Horezu, Bechet, Tălmăciu și cătunul Valea Mare, sat afiliat, odinioară comunei Băbeni, ulterior, devenit cătun al noului oraș Băbeni.

Din punctul de vedere al graiului vorbit, s-au încercat puține studii cu privire la apartenența acestei etnii la o unitate lingvistică, cele mai importante fiind cele menționate deja: ale lui Ion Calotă, precum și cercetările pe teren ale dialectologului Nicolae Saramandu. Dintre lucrările de specialitate ale Academiei Române doar *Micul Atlas Lingvistic Român*²⁹ rezervă spațiu cercetării graiului populațiilor oltenești de rudari, *Atlasul lingvistic român*³⁰ având în vedere doar comunitățile propriu-zise de români. De remarcat este însă că rudarii de pretutindeni NU vorbesc ca țigani, ei afirmând chiar că nici măcar nu

²⁸ Transcriere fonetică după înregistrarea făcută cu reportofonul, din cadrul Anchetei pe teren din vara anului 2008.

²⁹ Vezi **ALRM**– *Micul Atlas Lingvistic Român*, serie nouă, București, Editura Academiei, vol. I, 1956, vol. III 1967, vol. IV, 1987.

³⁰ ALR s.n. – *Atlasul lingvistic român. Serie nouă* (E. Petrovici coord.), vol. I–II, 1956; vol. III, 1962; vol. IV, 1965; vol. V, 1966; vol. VII, București, Editura Academiei, 1972.

cunosc limba acestora. Există însă numeroase divergențe în ceea ce privește apartenența lingvistică a rudarilor.

Ion Calotă încearcă să demonstreze pe parcursul studiului său încadrarea graiului rudarilor în sistemul lingvistic al românei comune, cu unele influențe din toate graiurile dacoromânești, accentuând, prin aceasta, că „particularitățile lingvistice rudărești sunt caracteristice limbii române, nefiind vorba despre o populație diferită, *țigani rudari*³¹, care vorbește o limbă diferită”³². Totuși, el merge pe legătura care se stabilește între graiul rudarilor din Oltenia și cel al locuitorilor propriu-ziși olteni.

Nicolae Saramandu prezintă în articolul amintit un tabel cu principalele deosebiri existente între graiul băieșilor, cel al rudarilor (după Ion Calotă) și cel al coritarilor din Serbia (după Emil Petrovici)³³. Din păcate, acesta din urmă nu mai reia cercetarea, cu privire la rudarii din Oltenia, bazându-se pe informațiile pe care le are de la Ion Calotă.

În urma cercetării pe care am făcut-o pe teren, avându-i ca informatori pe *Sagáču Ráda* (83 ani), *Páun Cimpojéru* (85 ani), *Pléša Virginél* (35 ani), *Drágán Ioan* (47 ani), având în vedere totodată și informațiile de ordin istoric și etnic prezentate de Dorin Lozovanu³⁴, am ajuns la concluzia că aceștia vorbesc un amalgam de graiuri nordice, cu câteva influențe ale subdialectului muntean. „Nu *ștjú* dá *und'e* ne *trázám*, da' ne *nrudím* în limbă cu *bănețénjĭ* și cu *moldovénjĭ*. *Ne-ám* întâlnit cu *ijĭ* și *ne-áú spús*” (*Páun Cimpojéru*, 85 ani). Desigur că graiul rudarilor de pretutindeni nu este omogen în totalitate. Diversitatea lingvistică interioară are atât cauze geografice, cât și sociale, de vârstă sau de gen³⁵. Deși se observă foarte clar că femeile încă mai sunt conservatoare, în cadrul anchetei noastre, am ignorat, oarecum, aceste aspecte, obiectivul principal fiind acela de a surprinde particularități de suprafață ale graiului, în vederea unei comparații ulterioare cu celelalte

³¹ Am stabilit, deja, ca lingvistul Ion Calotă, consideră că rudarii aparțin, cel puțin etnic, categoriei de țigani.

³² Vezi Calotă, *Rudarii*, p. 52.

³³ Vezi Saramandu, *art. cit.*

³⁴ „Rudarii sunt originari din Banat, Oltenia și Muntenia. Migrația lor spre vest și sud nu este atestată documentar, însă, cel mai probabil, s-a petrecut în secolele XVII-XVIII”. Cf. Lozovanu, *Peninsula Balcanică*, p. 57.

³⁵ Se știe foarte bine că femeile sunt, în general, vorbitoarele mai conservatoare ale limbii, bărbații fiind influențați și de oamenii cu care intră în contact, în cadrul diverselor *peregrinări* prin țară. Această afirmație rămâne valabilă și pentru vorbitorii graiului rudăresc: deși femeile sunt, de obicei, cele menite să meargă mai des cu negoțul produselor confecționate, totuși ele continuă să rămână vorbitoarele care păstrează într-o măsură mai mare graiul original

graiuri vorbite de populații de români sau cu graiul băieșilor de pe teritoriul dacoromân.

Un prim aspect surprins îl prezintă trecerea vocalelor anterioare *e, i*, în serie centrală, după consoanele *d, p*, mai ales în unele prepoziții (ca în subdialectul muntean, dar și ca în graiurile nordice)³⁶, cum ar fi: *dă, pă, dîn, pîn, dîntre, pîntre* etc. În graiul rudarilor din Valea Mare (și al celor din Oltenia, în general), acest fenomen se întâlnește și în cazul cuvintelor formate cu ajutorul prefixului *des-* (*dez-*) sau care încep cu *des-*: *dăscuľ, dăscăľtă, dăzbrăcă, dășkide, dăștépt, dășpletită* etc.³⁷ „Lucrés_fúsă, lucrés_fürz_dă tras [k] dă tors *i léle*.lucréz mosuáră, [r] mosuáră, driuáľtă dă tățețái, méstecătuáre dă mămáľgă”³⁸. Este un fenomen înregistrat și de Ion Calotă în anumite prepoziții și anume, în: *dă, pă, pántru, păste*, precum și în derivatele cu prefixele: *de-, des-* (*dez*): *dăpárce, dăcontáť, dăyosăbire, dăscúĩ, dășcid, dăzlég, dăzbrác, să dăjđáľťă* etc., el adăugând însă mențiunea că „acesta este un fenomen general la rudarii din Oltenia, cu toate că așa cum se știe, în graiurile oltenești, s-a păstrat *e* în astfel de cazuri, rezultând de aici că și aceasta este o particularitate a bazei dialectale transcarpatice în graiul rudarilor”³⁹.

Îndrăznim să-l combatem pe Ion Calotă, accentuând ideea că această particularitate este una specifică mai ales *subdialectului munteneșc*, cu o oarecare răspândire și la unele graiuri nordice. În subdialectul moldovenesc întâlnim fenomenul de închidere al lui *e* neaccentuat, final și medial, la *i*, în astfel de cuvinte: *disfășim, discuľt*, sau în cuvintele neaccentuate în frază: *di, pi, píntru, písti* etc. Iar „în ariile învecinate cu Moldova, formele cu *e* neaccentuat, închis la *i* coexistă cu cele cu *e păstrat*”⁴⁰. În subdialectul bănățean există același fenomen, deși „cu o corespondență mai mică decât în Moldova”⁴¹. Vasile Ursan surprinde această particularitate pentru *graiul din Mărginimea Sibiului*, menționând că este regășibilă și în unele graiuri crișene, maramureșene și bănățene⁴².

Trecem la următoarea particularitate care apropie graiul rudarilor de subdialectul muntean, de data aceasta care ține de morfo-sintaxă, și anume *lipsa acordului* între subiect și predicat, la persoana a III-a plural:

³⁶ Vezi Vasile Frățilă, *Probleme de dialectologie română, – pentru uzul studenților –*, Editura TUT, 1987, p. 93.

³⁷ Vezi Idem, *Probleme*, p. 93.

³⁸ Calotă, *Rudarii*, p. 190.

³⁹ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁰ Frățilă, *Probleme*, p. 102.

⁴¹ *Ibidem*, p. 112.

⁴² Vezi Vasile Ursan, *Graiul din Mărginimea Sibiului (teză de doctorat)*, p. 131.

„Și proprietării a fost năvoit să vânză pământu”⁴³. Vasile Frățilă explică acest fenomen, cu referire la subdialectul muntean, prin faptul că, din cauză că „la unele timpuri ale indicativului (prezent, perfect compus, viitor) opoziția de număr se neutralizează, prin generalizarea omonimiei caracteristice verbelor de conjugarea I, unde persoana

a III-a singular este identică cu persoana a III-a plural: *el, ei luptă, cântă* etc., verbele de la celelalte conjugări vor cunoaște forme omonimice: *îel zîce - îeî zîce, îel a zîs - îeî a zîs, îel va zîce - îeî va zîce* etc.⁴⁴. Nicolae Saramandu înregistrează această „identitate a formelor de persoana a III-a singular și persoana a III-a plural, la indicativ prezent, al verbelor de conjugările II-IV”, în articolul său din „Fonetica și Dialectologie”, ca similitudine între graiul rudarilor, cel al băieșilor și cel al coritarilor. Redăm numai formele primelor două graiuri: *fășe* (rudari, cf. Calotă, *op. cit.*, p. 109, 183), și *făși* (băieși).⁴⁵

În afară de acestea, graiul rudarilor din Valea Mare prezintă alte numeroase particularități, care îl apropie bazei dialectale transcarpatice, în special Banatului și Moldovei. Vom prezenta, în continuare, succint, aceste particularități, făcând o paralelă cu graiul *băieșilor* din Mărginimea Sibiului, așa cum îl aflăm de la Vasile Ursan, dar și cu celelalte graiuri și subdialecte ale dialectului dacoromân. În prezentarea noastră vom avea în vedere, în principal, informațiile extrase în urma anchetei lingvistice pe care am efectuat-o pe teren, în vara anului 2008, dar și prezentarea făcută de Ion Calotă, în lucrarea, *Rudarii din Oltenia*, precum și din *ALRM* și, mai puțin, tabelul comparativ din „Fonetica și Dialectologie” al lui Nicolae Saramandu, întrucât acesta reia informațiile deja stabilite anterior de Ion Calotă. Totuși, îl vom avea în vedere și pe acesta în ceea ce privește surprinderea diferențelor.

Principala problemă pe care o pune accentul, în graiul rudarilor din Valea Mare, și al rudarilor din Oltenia, în general, o constituie faptul că o mare parte a cuvintelor prezintă accentuări fluctuante, așa cum remarcă și Ion Calotă, în studiul său: „cele mai frecvente schimbări de accent se întâlnesc la verbe, la persoana I și a II-a, pluralul de la indicativ prezent, precum și la persoana a II-a plural a imperativului verbelor de conjugarea a III-a, cu formele corespunzătoare ale conjugării a II-a: *băcém - băcét, ușízém - ușízét, plînzém - plînzét, tresém - tresét* etc.”⁴⁶, dar și la alte cuvinte, precum: *lúbeniță - lubeniță, púreše - purése*,

⁴³ Cf. Păun Cimpoiéru (85 ani), informator din Valea Mare, în cadrul anchetei lingvistice din vara lui 2008.

⁴⁴ Vezi Frățilă, *Probleme*, p. 95.

⁴⁵ Saramandu, *art. cit.*, p. 104.

⁴⁶ Această accentuare, pe ultima silabă, a unor forme verbale, este specifică, mai ales, pentru graiurile nordice.

serere – *serere*, *acolo* – *acolo*, *áripă* – *aripă* etc. „creându-se, astfel, dublete”⁴⁷. A doua formă accentuală a ultimului cuvânt menționat de noi (*áripă-aripă*) se regăsește și la Nicolae Saramandu, ca exemplu de similitudine între graiul băieșilor și cel al rudarilor din Oltenia: pentru rudari, *aripă* (cf. Calotă, p. 52) și pentru băieși, *haripă*⁴⁸. Revenind la fluctuația accentuală din graiul rudarilor olteni, menționăm că, în timp ce a doua formă menține accentul etimologic, prima formă este o deviere a acestuia, din cauza influenței graiurilor alăturate sau a limbii române comune. Acest fenomen nu ține de aspecte precum „vârsta, sexul sau știința de carte” a persoanelor interogate, întrucât el apare și la una și aceeași persoană.

În ceea ce privește vocalismul, comun cu graiurile nordice, menționăm velarizarea unor vocale, precum:

- E - în locul lui *e* din limba comună, s-a păstrat fonetismul arhaic, în cuvinte ca *făméiș*, *părécé*, *năcăz*.⁴⁹ Acest fenomen îl mai întâlnim, așa cum bine se știe, **în toate graiurile nordice**, în Oltenia nefiind specific acest fenomen de velarizare⁵⁰.

Un fenomen specific graiurilor rudarilor se referă la cuvântul *făméiș*, care a evoluat la *foméiș*, prin labializarea lui *ă*, „ca urmare a acomodării la labialele *f* precedent și *m* următor”⁵¹. Totuși, Ion Calotă dă și o explicație pentru păstrarea lui *e* etimologic, și anume că „aceasta s-ar datora influenței graiurilor oltenești ale localnicilor, unde fenomenul este încă viu”⁵². Menționăm că acest fenomen *nu* este întâlnit în niciunul dintre graiurile nordice, el nefiind menționat nici pentru băieșii din Mărginimea Sibiului⁵³. În ancheta noastră pe teren, pentru localitatea Valea Mare, am întâlnit, în special, forma labializată: *nî-é dúlșem*, *foméișle*, *zășă* (S.R.)

Dintre categoriile de consoane care influențează velarizarea, Ion Calotă menționează perechea de fricative dentale *s*, *z*, africata dentală, *ș* și perechea de fricative prepalatale *ș*, *j*: *sămn*, *brăță* (pl.), *tușăsc* etc. Fenomenul este însă specific doar graiurilor transcarpatice și nu caracterizează, așa cum susține Ion Calotă, graiurile oltenești⁵⁴. El a identificat, probabil, acest fenomen în satele de ungureni, din regiunea

⁴⁷ Calotă, *Rudarii*, p. 52.

⁴⁸ Saramandu, *art. cit.*, p. 103.

⁴⁹ Vezi Calotă, *Rudarii*, p. 53, cap. *Fonetica. Vocalismul. Vocale anterioare.*

⁵⁰ Vezi Vasile Frățilă, *Dialectologia limbii române, Partea I*, Timișoara, Editura TUT, 1977, p. 92–94.

⁵¹ Calotă, *lucr. citată*, p. 53.

⁵² *Ibidem*, p. 53.

⁵³ Vasile Ursan, *Graiul din Mărginimea Sibiului*.

⁵⁴ Vezi, în acest sens, Vasile Frățilă, *Probleme*, p. 92.

Oltenia, unde nu este vorba despre olteni veritabili, ci despre ardeleni.⁵⁵ Velarizarea este determinată și de labialele ocluse *p*, *b*, fricativele *f*, *v* sau de sonanta *m*. Nicolae Saramandu menționează, referitor la fenomenul velarizării acestei vocale, cum că „*e* devine *ă* (*â*), după *b* în *bășică*”, acesta fiind un fenomen comun gaiului rudarilor și graiului băieșilor⁵⁶. Cu referire la acest fenomen, Ion Calotă afirmă că prezența lui este oarecum „curioasă, în graiul rudarilor din Oltenia, în sensul că nu caracterizează nici graiurile transcarpatice, nici toate graiurile oltenești”⁵⁷. Lingvistul ajunge la concluzia, că, „având în vedere *ALRM* 1, H. 92, de unde rezultă că fonetismul - *bă* caracterizează și graiurile oltenești de sud și de est, pe lângă graiurile muntenești și moldovenești, rudarii au împrumutat fenomenul din graiurile oltenești de sud și muntenești, căci rudarii care cunosc și practică gurbanul au străbătut câmpia Dunării, pentru a trece în Bulgaria, de unde s-au întors, firește, prin aceeași zonă, după cum este posibil și ca velarizarea prin *b* a lui *e* să se fi produs și datorită analogiei cu celelalte vocale, care au suferit fenomenul, ca urmare a timbrului velar al labialelor: *vorbăsc*, *cârpăsc*, *lovăsc* etc.”⁵⁸

Așa cum identifică și Ion Calotă, „sub influența velarizatoare a acestor consoane, diftongul *ea* devine *a*, la conjunctivul prezent, persoanele a III-a singular și plural: *să vorbăscă*, *să lovăscă* etc. numai sporadic”⁵⁹, conform lingvistului. El menționează existența acestui fenomen, doar în două localități rudărești din nordul Olteniei: Șirineasa și Vaideeni, județul Vâlcea, „deci în graiul unora dintre corfari, în timp ce în toate celelalte comunități, fenomenul a fost înlocuit, sub influența graiurilor oltenești”⁶⁰. Noi l-am întâlnit pe parcursul anchetei noastre în graiul rudarilor din Valea Mare, deci tot într-o localitate vâlceană.

• Velarizarea lui *i* se produce, ca și în cazul lui *e*, după consoanele: *s*, *z*, *ș*, *j*, devenind *î*, în cuvinte precum: *mașînî*, *cușî*, *sî* etc.

Menționăm un fenomen, cu privire la graiul rudarilor din Oltenia, pe care *nu* îl surprinde Ion Calotă, și anume închiderea vocalelor finale neaccentuate, ca în Moldova⁶¹. Astfel, am surprins, în ancheta noastră, forme de tipul: *căsâ*, *măsâ*, *mâmâ*, *fêti*, *mâri*, *vini* etc. Pentru acest din urmă cuvânt, menționăm că la rudarii din Valea Mare am întâlnit și

⁵⁵ Vezi, Vasile Ursan, *Graiul din Mărginimea Sibiului*.

⁵⁶ Cf. Saramandu, *art. cit.*, p. 102.

⁵⁷ Calotă, *Rudarii*, p. 53.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 58.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 67.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 67–68.

⁶¹ Vezi și Frățilă, *Probleme*, p. 101–102.

forma cu palatalizarea labialei, (tot ca în Moldova!⁶²): *gîni*. De asemenea, am întâlnit în ancheta noastră formele *fétili*, *maşînili*, fenomen din nou specific ariei dialectale subcarpatice.

De asemenea, ca o asemănare între graiul rudarilor și cel al băieșilor, menționăm că *i* trece la *ă*, după *r*, în cuvinte precum *lăcrămă*, la rudari (cf. Calotă, *op. cit.*, p. 103), și *lăcrămă*⁶³.

În ceea ce privește consonantismul, menționăm că în graiul rudarilor, așa cum surprinde și Ion Calotă, se întâlnește un fenomen existent în subdialectul bănățean, și anume „alterarea dentalelor, ca fenomen aproape general, indiferent de zona oltenească, în care găsim astăzi stabiliți rudarii. Condiția alterării o constituie vocalele anterioare, *e* și *i*, atunci când acestea urmează dentalei”⁶⁴. Ion Calotă înregistrează, pentru rudarii din Oltenia, fenomenul de alterare în două faze: pentru surda *t*, menționează formele *t'* și *ć*⁶⁵, iar pentru sonora *d*, sunt menționate *d'* și *đ*⁶⁶. El mai menționează că „cele două faze ale procesului de alterare nu sunt determinate geografic, în sensul că nu fac arii, nu deosebesc diferitele categorii de rudari [...] ele găsindu-se, de obicei, amândouă, în cadrul fiecărei comunități rudărești, depinzând de vârsta vorbitorilor: palatalizarea caracterizează, de regulă, generația vârstnică, în timp ce africatizarea este caracteristică, mai mult, tineretului”⁶⁷. În graiul rudarilor din Valea Mare am surprins doar prima fază a fenomenului de alterare, în cuvinte precum: *îndrăznăște*, *întărăște*, *unde*. Fenomenul este prezent în graiurile de tip crișean și maramureșean, după cum remarcă și Ion Calotă, dar și Vasile Frățilă⁶⁸. Vasile Ursan surprinde a doua fază a procesului de alterare (africatizarea) ocluserelor dentale surdă și sonoră, și în graiul băieșilor

⁶² *Ibidem*, p. 102.

⁶³ Saramandu, *art. cit.*, p. 103.

⁶⁴ Calotă, *Rudarii*, p. 76.

⁶⁵ „În primul caz, procesul alterării are drept rezultat trecerea dentalei în seria palatală, deci palatalizarea dentalei: *frînte*, *tînăr*, *coperativă*, *prăștîie*, *minte*. În cel de-al doilea, procesul alterării are drept consecință trecerea ocluserii dentale la africata prepalatală *ć*, de tip bănățean, al cărei element fricativ este *ș*: *crieșcet*, *făcăléce*, *ćnăr*, *părece*, *frăce* etc.” Vezi Calotă, *Rudarii*, p. 76.

⁶⁶ „Oclusiva dentală surdă, urmată de *e* sau *i*, se palatalizează în stadiul *d'* de regulă la vorbitorii vârstnici: *d'inte*, *livăd'ițilă*, *d'ézet*. La vorbitorii tineri și maturi, uneori chiar și bătrâni, dentala se africatizează, devenind *đ*, ca în grupurile de grai bănățean, având ca element fricativ pe *ž*: *đince*, *und'iță*, *borđej* etc.” Vezi Calotă, *Rudarii*, p. 78.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 76. Ion Calotă afirmă, în aceeași lucrare, că „se întâlnesc și excepții de la această regulă în primul rând la bătrâni, la care apare faza *ć* (africatizare), fenomen întâlnit în comunitățile rudărești de la Strehaia, Filași, Hinova, Șirineasa, ceea ce face ca faza africatizării să fie, în general, mai frecventă”.

⁶⁸ Vezi *Ibidem*, p. 77; Vasile Frățilă, *Probleme*, p. 147, 158.

din Mărginime⁶⁹, prin aceasta cele două etnii apropiindu-se, din nou. Este o particularitate pe care Nicolae Saramandu nu o surprinde, în tabelul cu diferențe și asemănări lingvistice între graiul coritarilor, cel al rudarilor și cel al băieșilor, pe care îl realizează, în articolul deja menționat⁷⁰. Posibil pentru că aceasta este doar o similitudine între graiul rudarilor și cel al băieșilor, ea neregăsindu-se și în graiul coritarilor. În schimb, el surprinde o asemănare în ceea ce privește „palatalizarea dentalei și tratamentul africateri, în cuvântul *deget*: *zézet* (rudari, cf. Ion Calotă, p. 248), *zézit* (băieși)”⁷¹.

Și, pentru că tot am ajuns la fenomenul de palatalizare, menționăm că în graiul rudarilor acest fenomen se întâlnește și în cazul sonantelor dentale sau al ocluzivei labiale nazale. Astfel, așa cum înregistrează și Ion Calotă, și graiul rudarilor din Valea Mare cunoaște o palatalizare a sonantei nazale dentale *n*, în cuvinte de tipul: *viñe*, *négru*, *cíñe*, *píñe*⁷², *bíñe* etc.⁷³ Pentru acest din urmă cuvânt, Calotă face precizarea că la același vorbitor sau la mai mulți vorbitori, „nazala dentală apare în toate cele trei ipostaze, cu dentală palatalizată, ușor palatalizată și nealterată: *bíñe*, *bñe*, *bíñe*”⁷⁴.

Fenomenul palatalizării sonantei laterale dentale *l* sau sonantei vibrante dentale *r* este la fel de răspândit în rândul rudarilor din Valea Mare și al rudarilor din Oltenia, în general. L-am identificat și noi, în ancheta lingvistică pe care am făcut-o, și l-a surprins și Ion Calotă, în cercetarea sa. Redăm câteva dintre exemplele lui: pentru *l*: *l'éñeș*, *zÍle*, *l'émn* etc., iar pentru *r* la forma de singular a substantivelor, formate cu sufixele *-ar*, *-or*, *-er*: *dogárĭ*, *rudárĭ*, *invățătorĭ*⁷⁵.

Desigur că, acest fenomen, al palatalizării sonantelor dentale, aparține și graiurilor dacoromâne de vest și de nord „a căror arie curpinde și nord-vestul Olteniei”⁷⁶. Vasile Ursan nu îl notează însă pentru graiul băieșilor din Mărginime.

⁶⁹ Vasile Ursan, *Mărginimea Sibiului*, p. 161.

⁷⁰ Vezi Saramandu, *art. cit.*, p. 102–103.

⁷¹ Vezi, *Ibidem*, p. 102.

⁷² Fără anticiparea elementului palatal, ca în graiurile de tip nordic.

⁷³ Vezi și Calotă, *Rudarii*, p. 84.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 84.

⁷⁵ „După modelul acestora, *r* are timbru palatal și în cuvinte de tipul *cintárĭ*, *mărárĭ* etc., iar la substantivele neutre terminate la singular în *r* (*mosór*, *car*, *ogór*, *izvór* etc.), consoana vibrantă este dură, pluralul terminându-se în *ă*, *mosuáră*, *topuáră*, *izvuáră*, *cără* etc.” Cf. Calotă, *Rudarii*, p. 85. Aceste forme de plural, precum și identitatea între plural și singular la substantivele terminate în *-árĭ*, *-tórĭ*, sunt prezente și în articolul lui Nicolae Saramandu, p. 104.

⁷⁶ Cf. *Ibidem*, p. 84, Frățiță, *Probleme*, p. 100.

Palatalizarea se manifestă și în cazul ocluzivei labiale nazale *m*, pentru graiul rudarilor din Valea Mare, ca și în aria dialectală transcarpatică, deși Ion Calotă nu surprinde acest fenomen în studiul său asupra graiului rudarilor din Oltenia, el menționând că „acest sunet se păstrează nealterat, în orice poziție, ca fenomen general: *miuorîță*, *lăcrămî* sau *lăcrămî*, *lăcrimî*, *amiáz*, *mîere* etc.”⁷⁷. Noi am notat palatalizarea lui *m* în toate formele pronomelui și adjectivului pronominal posesiv, persoana I, singular și plural, masculin: (al) *mîeu*, (ai) *mîei*.

Labialele rămân, în cea mai mare parte, nealterate în graiul rudarilor din Valea Mare și din Oltenia, în general. Ion Caoltă susține, totuși, alterarea lui *p*, urmat de iot, fenomen pe care noi nu l-am surprins, în cadrul anchetei pe care am făcut-o: „Totuși, spre deosebire de celelalte labiale, consoana *p* apare alterată în diferite stadii, numai când este urmată de iot și numai în câteva cuvinte: *t'ept* sau *cept* „piept”, *t'eptárî* sau *ceptárî* etc. Oscilația între formele cu *t'* sau *c* nu este determinată geografic, ci depinde de vârsta vorbitorilor: fonetismul *t'* caracterizează, de obicei, vorbitorii vârstnici, în timp ce fonetismul cu *c* caracterizează, de regulă, vorbitorii tineri”⁷⁸. Tot el revine însă cu precizarea care ne răspunde, într-un fel, la întrebarea de ce nu am identificat în ancheta noastră fenomenul palatalizării sau africativizării acestei labiale și anume că „formele cu labiala alterată sunt aproape generale la rudarii din Oltenia, dar ele apar paralel cu formele de labială nealterată, de unde rezultă că fenomenul este într-un vizibil regres, iar în unele comunități rudărești, sub influența limbii comune și a graiurilor oltenești, fenomenul alterării labialei nu mai apare nici în aceste cuvinte, ca și în celelalte care nu-l cunosc: *piépt*, *piéptárî*, alături de *piátră*, *piéle* etc.”⁷⁹.

Cel mai interesant fenomen consonantic al graiului rudarilor din Valea Mare și al rudarilor din Oltenia, în general, îl constituie transformarea africatelor prepalatale *č*, *ǰ* în fricativele *s*, *z*. Fenomenul este generalizat la toate cuvintele: *crúše*, *sínze*, *šobán*, *žánă* etc., mai fiind întâlnit și în sud – vestul Transilvaniei și Banat⁸⁰.

Nicolae Saramandu identifică zona de origine a băieșilor, cuprinzând sud-estul Crișanei, extremitatea nord-estică a Banatului și extremitatea sud-vestică a Transilvaniei. Așa cum menționează lingvistul, aceasta „este zona în care palatalizarea dentalelor (*t*, *d*) și

⁷⁷ Vezi Calotă, *Rudarii*, p. 71.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 70.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 70.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 87. „Existența acestui fenomen de fricativizare a africatelor, pentru rudarii din Oltenia, alături de alte fenomene, precum palatalizarea lui *n*, sau alterarea în diverse stadii a dentalelor, apropie din nou graiul rudarilor de graiurile nordice”.

tratamentul palatalelor (*k*, *g*) au același rezultat, anume africaterile (*č* [*č*], *ǰ* [*ǰ*]), *ć*, apărând ca rezultat al palatalizării bilabialei *p*, în cuvinte precum *ćept*, „piept”, *ćăptăn*, „pieptene, pieptăn (vb.)”.⁸¹ Ion Calotă suprapune acestei zone zona rudarilor din Oltenia: „Pe baza graiului românesc al rudarilor, căci altă limbă nu cunosc astăzi, noi am ajuns să determinăm mai întâi că sunt o populație imigrată și în al doilea rând *că au emigrat într-o zonă care cuprinde sud-vestul Transilvaniei, nord-estul Banatului și sudul Crișanei*”.⁸² Corelând cele două informații, Nicolae Saramandu sintetizează, argumentând originea celor două populații. Astfel, în opinia sa, „graiul rudarilor s-a desprins din graiurile vorbite în zona Munților Apuseni, iar purtătorii lui au fost inițial mineri aurari, scoțând aurul fie în galerii subterane, fie din nisipul aurifer al râurilor din zona Munților Metaliferi, unde această categorie distinctă de țigani a fost românizată”.⁸³

Tocmai această identitate lingvistică și etnografică între rudari și baieși (mineri aurari) am încercat să o stabilim și noi pe parcursul studiului efectuat, particularizând cercetarea asupra locuitorilor din satul Valea Mare din județul Vâlcea. Diferențele de ordin lingvistic, surprinse de Nicolae Saramandu le considerăm minore, în opoziție cu asemănările numeroase de grai. Studiile pe teren, pe care le-am efectuat, în mare parte transcrise impresionist, vin să anihileze eventualele îndoieli, cu privire la ideea că ar fi vorba despre două populații diferite. Este clar vorba despre o suprapunere atât lingvistică, dar și etnografică. Cât despre problema identității acestora cu etnia romă, ne opunem punctului de vedere al lui Ion Calotă care vorbește despre o identitate a celor două populații. Vom reveni, în acest sens, cu explicații suplimentare, în cadrul monografiei asupra tuturor localităților rudărești din zona Olteniei.

REFERINȚE:

- ALRM – *Micul Atlas Lingvistic Român*, serie nouă, București, Editura Academiei, vol. I, 1956, vol. III, 1967, vol. IV, 1987.
 ALR s.n. – *Atlasul lingvistic român. Serie nouă* (E.Petrovici coord.), vol. I–II, 1956; vol. III, 1962; vol. IV, 1965; vol. V, 1966; vol. VII, București, Editura Academiei, 1972.
 Calotă, Ion, *Rudarii din Oltenia*, Craiova, Editura Sibila, 1975.

⁸¹ Saramandu, *art. cit.*, p. 109.

⁸² Ion Calotă, *op. cit.*, p. 137, apud. Saramandu, *art. cit.*, p. 109.

⁸³ *Ibidem*, p. 109.

DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

Frățilă, Vasile, *Dialectologia limbii române, Partea 1*, Timișoara, Editura TUT, 1977.

Idem, *Probleme de dialectologie română, – pentru uzul studenților –*, Editura TUT, 1987.

Lozovanu, Dorin, *Populația românească din Peninsula Balcanică, Studiu uman geografic*, 2007.

Potra, George, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, 1939.

Seche, Mircea și Luiza, *Dicționar de sinonime*, București, Editura Litera Internațional, 2002.

Ursan, Vasile, *Graiul din Mărginimea Sibiului (teză de doctorat)*, Timișoara, 2004.

Sursa: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/>.